

innehåll

- 4** Alexandra brinner för barn
- 5** Tre kockar kokar olika soppor
- 6** Snickaren som bygger båtar
- 7** Jonas fixar TV-ljud för hockeymatcher
- 8-9** I guldsmedjan är det handgjort som gäller
- 10-11** Money, money, money
- 12-13** CNC-operatören Erica jobbar mest med män
- 14** Gott om jobb för yrkesutbildade
- 15** Förtroendemannen stöder dig.
- 16** Hurdan är din arbetsmoral?

JobDax

JobDax är Löntagarens bilaga riktad till yrkesstudier i avgångsklassen. Bilagans artiklar är skrivna av Fredrik Sonck förutom reportaget "Bearbetar maskiner med kvinnlig list" på sidorna 12 och 13 som skrivits av Johanna Jungell. Fotografer är Patrik Lindström, Jonas Backlund och Fredrik Sonck. Illustrationerna på sidorna 11 och 16 är gjorda av Kristoffer Åberg och Satu Ilta svarar för bilagans grafiska formgivning.

Pärmbild: Annika Eklöf graverar bestick.
Foto: Patrik Lindström.

Ansvarig utgivare: Hans Jern
hans.jern@sak.fi
tfn 09 77 21 352

www.lontagaren.fi

2007

Utbildning för alltid

■ Livslångt lärande.

Det begreppet om något är väl en klyscha som tutats i oss alla ett bra tag nu. Ett begrepp som arbetsförmedlare, lärare, politiker, arbetsgivare och andra häver ur sig lite då och då.

Livslångt lärande. Det låter både trendigt och filosofiskt insiktsfullt – både hurtigt och människofokuserat. Den som studerar eller nyligen har studerat har säkert till lust och leda fått höra att lärandet, vidareutbildningen och livets hårda skola aldrig tar slut. Att dagens arbetsmarknad är en kunskapsekonomi.

Och visst, det ligger mycket i klichén om livslångt lärande. Nya material ersätter gamla. Nya metoder, nya traditioner och nya regler måste hela tiden präntas in och snabbt kunna tillämpas praktiskt i arbetslivet. Den som har lätt för att suga in ny kunskap har en joker på handen – är man beredd att lära sig nya saker öppnas också nya dörrar (sågs det i alla fall). Dörrar som leder till intressantare arbetsuppgifter, större ansvar och, förhoppningsvis, högre lön.

Samtidigt har också otaliga studier visat att den som har ett arbete som kräver att man tänker till emellanåt mår bättre än den som har ett alltför monotont jobb – för att inte tala om den som inte har något arbete alls.

Så nog finns det all anledning att vara glad åt att man förväntas utveckla sig och uppdatera sin kunskap då och då. Arbetslivet blir helt enkelt intressantare, roligare och något mer än ett sätt att fylla plånboken.

Trots det gäller det ändå att komma ihåg att vackra ord om livslångt lärande inte kan innebära vad som helst. Som arbetstagare har man rätt att veta vilka uppgifter man har på sin arbetsplats. Ingen arbetsgivare har rätt att plötsligt skjuta över helt nya tunga arbetsuppgifter och ansvarsområden på en och motivera det med att jobbet förutsätter att man kan lära sig nya saker. Sjänt händer säkert, men naturligtvis har man själv rätt bestämma om man åtar sig uppgifter som man i arbetsavtalet inte kommit överens om. Och tar man på sig ett nytt eller större ansvar så skall man också få kompensation för det. Högre lön heter det på normalspråk.

Men nog om det livslånga lärandet för den här gången. I stället vill jag passa på och gratulera alla som pluggat hårt i snart tre år, redan lärt sig en massa viktiga färdigheter och nu går ut yrkesskolan och vidare i livet. Grattis till er alla!

Tidningen du håller i din hand heter JobDax och är en bilaga till tidningen Löntagaren. Och om du är en av dem som snart skall avsluta din utbildning på en yrkesskola i Svenskfinland så kan det löna sig att bläddra vidare. För JobDax är faktiskt gjord just med tanke på dig. (Och om du inte är 18 eller 19 år gammal så behöver du inte misströsta för du får mycket gärna läsa vidare du också).

JobDax finns till för att inspirera till arbete eller studier. Båtbyggaren Kåre, metallarbetaren Erica och kockarna Cindy, Lizette och Kai är några av de finlandssvenska ungdomar som delar med sig av sina erfarenheter från arbetsliv och studier i JobDax. Dessutom bjuder vi på ett uppslag med ekonomi som tema på sidorna 10 och 11 samt avrundar med ett självtest om arbetsmoral allra sist i tidningen.

Trevlig läsning!
Fredrik Sonck, JobDaxredaktör

Vad gör du om tio år?

JobDax 3

■ Framtiden kan man aldrig veta något om. Det man kan göra är att gissa, planera och drömma. Om hus och hem, om hundar och ungar, om en fet plånbok och ett roligt jobb.

JobDax frågade några ungdomar som nu studerar på yrkesskola om vad de tror att de gör om tio år.

Emma Sandström

Studier: Blir frisör vid Svenska yrkesinstitutet i Vasa

– Jag vet inte säkert men kanske har jag studerat vidare till någonting helt annat och jobbar inte alls som frisör utan kanske som polis eller bartender. Det är spännande och utmanande jobb.

Trots att hon funderar på att byta inriktning efter yrkesskolan trivs Emma finnt med sin nuvarande frisörsutbildning.

– Vi har en bra klass, en bra skola och bra lärare. Det

är heller inte omöjligt att jag börjar jobba extra som frisör till exempel under studierna, man får i alla fall träffa många människor.

Några planer på att bli egenföretagare har Emma inte.

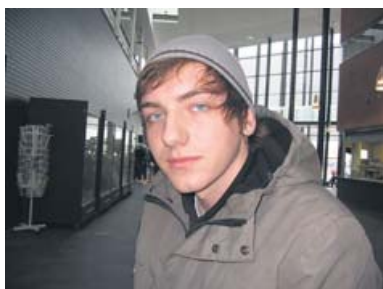
– Om jag börjar jobba som frisör blir det antingen som anställd eller på hyrtol.

Carl-Emil Nordström

Studier: Blir merkonom vid Prakticum i Helsingfors

– Endera jobbar jag på ett bra jobb eller så har jag ett eget företag. I det här skedet har jag inte hunnit planera så mycket.

Carl-Emil trivs i alla fall bra med sin merkonomutbildning och oroar sig inte för framtiden. Studierna går fint tycker han.

– Det här är en trevlig skola. De ämnen jag trivs bäst med är de ämnen jag är inriktad på, till exempel bokföring fast det nog inte är så lätt.

Andrea Geisoc
Studier: Blir frisör vid Svenska yrkesinstitutet i Vasa

– Då har jag nog ett eget hus här i Vasa, en massa barn och ett tryggt arbete med vanliga arbetstider från åtta på morgonen till fyra på eftermiddagen.

Niklas Nylund

Studier: Blir elmontör vid Prakticum i Helsingfors

– Antingen har jag egen firma eller så jobbar jag på en arbetsplats där man tjänar mycket pengar. Husinstallationer är jag speciellt intresserad av.

På Prakticum trivs Niklas enligt egen utsago helt bra. De allmänna studierna är mest krångliga men han har inga problem alls med matematiken som en blivande elmontör måste behärska

riktigt bra.

Förutom matematikkunskaper tror Niklas att tålmodighet är en egenskap som krävs av en duktig elmontör i dag.

– Och så måste man orka med ganska mycket och inte låta sig stressas.

Johan Schröder

Studier: Blir media-assistent vid Prakticum i Helsingfors

– Då skulle jag säkert vara någon känd fotograf eller webbdesigner,

säger Johan efter att ha funderat en stund på vad han drömmer om.

Just webbdesign och fotografering är de ämnen som intresserar honom mest.

– Jag tycker om fotografering med olika experimentella ljussättningar, berättar han.

Om Johan skall börja jobba direkt efter yrkesutbildningen eller om han skall studera vidare har han ännu inte bestämt. På hösten väntar i alla fall en praktikperiod och då får han i alla fall en inblick i arbetet inom mediebranschen.

För Andrea är det vidare studier som gäller efter yrkesskolan. Socionomutbildningen på Svenska yrkesskolan i Vasa är det självklara första alternativet.

– Jag skall söka dit direkt efter trean. Jag trivs nog bra här också och det här är en trevlig utbildning, men jag tror nog inte att jag skall bli frisör. Det är faktiskt ganska skönt att veta vad man vill.

Kennet Hemming och Kristoffer Bergvik

Studier: Blir bil- och fordonsmekaniker vid svenska yrkesinstitutet i Vasa

– Jag hoppas att jag har en verkstad om tio år, säger Kennet.

Kristoffer instämmer. En egen verkstad vore drömmen. Både Kristoffer och Kennet har länge överlag varit intresserade av bilar och motorer. Ingen av dem har ännu tagit körkort men på privat mark har de nog ratat bil i alla fall. De konstaterar att man aldrig riktigt vet var man slutar.

– Kanske vi blir städare i stället, säger killarna.

bra att veta

A-kassan

betalar ut dagpenning om du blir arbetslös. När du ansluter dig till facket blir du också medlem i arbetslöshetskassan. Anslut dig genast, för du måste vara med i tio månader för att kunna få bidrag.

Anställningsskydd

innebär att arbetsgivaren inte kan säga upp dig hur som helst. Det måste finnas sakliga grunder och vissa uppsägningstider skall följas. Det lönar sig att kolla en uppsägning med förtroendemannen på arbetsplatsen.

Arbetsavtal

Kolla upp vilka farliga moment som eventuellt finns i ditt arbete med äldre arbetskamrater, undvik fel lyft, akta dig för kemikalier och lösningsmedel. Lär dig genast använda den skyddsutrustning som behövs (tex. hjälm, hörselskydd, skyddsskor, andningsskydd).

Arbetsavtal

skall man göra när man börjar ett nytt jobb. Där bestäms de viktigaste anställningsvillkoren, som lönegrund, arbetsuppgifter, arbetstid och eventuell provotid. Avtalet kan göras för viss tid eller tills vidare. Kräv ett skriftligt avtal så har du svart på vitt.

Arbetspension

tryggar inkomsten också om man drabbas av invaliditet, då en familjeförsörjare avlider och vid långvarig arbetslöshet. Arbetsgivaren skall se till att pensionsavgifterna betalas.

Alexandra vill jobba med barn

FREDRIK SONCK

■ Det är människor det handlar om. I synnerhet barn. För Alexandra Båsk började det med en närvårdarutbildning på yrkesskollnivå och fortsatte med socionomstudier på Svenska yrkeshögskolan i Vasa. Enligt egen utsago trivs hon "super super superbra".

– Det är en jättetrevlig utbildning med teori blandat med praktik, vilket passar mig utmärkt.

Under varje läsår ingår det flera veckors praktiskt arbete ute på fältet och när JobDax träffar Alexandra har hon just inlett en 12 veckor lång praktikperiod på ett daghem i Vasa.

– Det är riktigt trevligt men under första veckan behöver man alltid tid att komma in i systemet, berättar hon.

Alla arbetsplatser fungerar lite olika och man behöver alltid tid för att anpassa sig till nya arbetsuppgifter och kollegor. Under praktikperioderna märker man också vilka arbetsuppgifter som passar en själv, säger Alexandra.

Specialkompetens

Tidigare har Alexandra också jobbat med äldre personer på ett äldreboende. Socionomens arbetsfält kan nämligen vara mycket brett. Förutom barn, ungdomar och gamla möter dagens socionomer också handikappade och missbrukare i jobbet.

– Men jag vill jobba med barn och ungdomar, främst inom dagvården. Det är nog där jag ser mig i framtiden, berättar Alexandra.

– Man kan forma barn så bra – får barn en bra uppfostran är möjligheterna stora. De har hela livet framför sig om man jämför med till exempel äldre.

I studierna ingår en massa olika ämnen som socionomstudienterna måste behärska teoretiskt. Pedagogik, klientarbete, sociologi och socialpolitik är några exempel, men också ledarskapskurser och språkundervisning ingår.

Tanken är att den färdigutbildade socionomen skall ha en specialkompetens. Alexandra som vill inrikta sig på barn måste kunna se de bakomliggande orsakerna till att dagisets mest bråkiga sexåring beter sig som han gör. Hon skall med andra ord kunna vara ett mellanting mellan dagistanten och psykologen.

Sätta gränser

En utmaning för de som arbetar med barn i dag är att många barn blir bortskämda. Trötta

Alexandra Båsk studerar till socionom på Svenska yrkeshögskolan i Vasa. Hennes studieteknik innefattar anteckningar, understrykningar och bilder.

föräldrar med kända arbeten har svårt att hinna eller orka ge sina barn den uppmärksamhet de behöver – i stället ger man ungen vad ungen skriker efter så man får lugn och ro i hemmet. Det funkade kanske tillfälligt men är inte vettigt på lång sikt.

– Det är viktigt att föräldrarna står på sig. Man skall inte töja på gränser utan båda föräldrarna borde kunna sätta gränser och hålla dem.

De barn som får tillräckligt med kärlek och tid av mamma och pappa blir oftast harmoniska och utvecklar en god självkänsla.

– Man märker på de barn som fått mycket kärlek att de är trygga och mår bra i sig själva, de är inte rädda för att prata, men har heller inget behov av att lya.

va, de är inte rädda för att prata, men har heller inget behov av att lya.

Inhopp på dagis

Alexandra gillar att studera och berättar att hon eventuellt också tänker sig fortsatta studier efter att socionomutbildningen är avslutad. Att fortsätta på Pefan och bli kurator är ett alternativ.

Det enda negativa med studielivet som hon kommer på är den skrala ekonomin. Studiestödet och bostadsbidraget ger dryga 400 euro i månaden och det räcker inte att leva på. Praktikperioderna är oavlönade och ger inget extra klirr i kassan.

– Därför hoppas jag att jag

får jobba så mycket som möjligt. Annars ser jag inte några nackdelar med att studera.

Alexandra satsar på att göra små inhopp på daghem då och då. Men hur mycket jobb hon hinner med på sidan om varierar.

– Vissa perioder studerar man hemskt mycket och jobbar lite eller vice versa. Men studierna tar nog mera tid.

En hel del hemarbete är till exempel något som en studerande får vänja sig vid. Det gäller att hitta sin egen studieteknik.

Motivation viktigt

På socionomutbildningen i Vasa finns det inte många som i likhet med Alexandra har en bakgrund på en yrkesskola, utan de flesta har studentexamen. Men man skall inte vara rädd för att inte klara av studierna om man är intresserad, fastslår Alexandra. Visst är det möjligt att studenter i början har lättare för den teoretiska delen av studierna, men det uppvägs oftast av att yrkes elever har en mer gedigen praktisk kunskap, tror hon.

– Jag vill att de som funderar på att söka inte skall tro att de inte klarar av studierna för att de gått på yrkesskola. Den som är motiverad för något kan gå genom berg. Och man vet nog vad man brinner för.

Lizette Nyblom, Kai Vaarimo och Cindy Nyblom trivs med jobbet som kockar på Santa Fé i Ekenäs.

Kocken experimenterar med färg och smak

I början får man göra salladstallrikar och efterrätter. Och diska. Senare får man ansvara för att steka biffar. Också som kock gäller det att arbeta upp sig.

På restaurangen och puben Santa Fé i Ekenäs jobbar tre kockar i något olika skeden av karriären. Lizette Nyblom, Cindy Nyblom och Kai Vaarimo heter de. Lizette studerar ännu på Västra Nylands yrkesskola, men jobbar här mellan varven. Hennes syster Cindy har redan arbetat som kock i några år medan Kai har över tio års erfarenhet från branschen – både som servitör, bagare, barmästare och kock. Nuförtiden är han kökschef på Santa Fé och trivs bra:

– Inom den här branschen kommer jag nog att stanna. I baren har jag alltid trivts men kockandet har kommit tillbaka och det tycker jag nog bäst om.

Som kock är det viktigt att vara kreativ och kunna lära sig nya saker. Branschen förändras snabbt.

– Jag tycker om att experimentera som kock – med smaker, färger och annat, säger Cindy.

Det visar sig att trion tycker om lite olika saker med arbetet. Kai har en viss förkärlek för sårer och olika inläggningar medan Lizette å sin sida tycker om att vara kreativ med grönsaker och lämna ifrån sig snygga portioner. Cindy gillar fisk:

– En lax kan man göra så mycket av. Man kan grava den, ungsteka den, steka den, skära den i fina fasta bitar eller i tunna, tunna skivor.

Inte bara lax förresten. Rödningen är också en delikates

som på senare år hittat till restauranger i södra Finland. Den fångas i Lappland och kan snabbt transporteras flera hundra kilometer utan att fara illa.

– Den röding man äter på kvällen kan vara fångad på morgonen, infogar restaurangchefen Oskar Holmström.

Han driver Santa Fé sedan åtta år tillbaka. Nu för tiden jobbar här ett tiotal personer i köket och som servitörer.

– Hittar du en människa som kan ta ansvar så skall du hålla fast vid den. Yrkesskicklighet är förstås också viktigt och att man har ett intresse för det man gör, säger Oskar Holmström och tillägger att det ligger i branschens natur att dessutom jobba en hel del kvällsskift.

Smör och grädde

Överlag kännetecknas restaurangbranschen av hård konkurrens och massvis av olika matställen, krogar och pubar. Det gäller att vara lyhörd för olika trender inom matlagingskonsten – även om pizzan speciellt under sommarmånaderna fortfarande är en stor favorit bland Santa Fés kunder.

– Jag är den typen som är mycket för smör och grädde och vin. Men det har kommit mycket vegetariska rätter och mat från övriga världen, konstaterar Kai.

Att den kulinariska utvecklingen gått framåt är lätt att se om man räknar utbudet potatisorter. För inte allt för många år sedan fick man på de flesta ställen njöja sig med kokt potatis, stekt potatis eller pommes fri-

Ett kök är ingen ofarlig arbetsmiljö: knivar, gaslågor och het fritryolja måste man se upp med.

tes. Kockarna på Santa Fé räknar utan problem upp ett femtontal potatissorter som kan ingå i en portion; kryddad klyftpotatis, dillpotatis, hasselbakspotatis och så vidare.

Het olja

Nere i köket är det trångt och doftar mat och stekos. På en gasplatta puttrar en kastrull med vatten. I taket hänger kastruller och i ett hörn står en fritös med 220 grader het olja som det naturligtvis gäller att vara försiktig med.

Det är i alla fall hit ner som servitörerna kommer med kun-

dernas beställningar. Ibland händer det att kräsna kunder har speciella önskemål och då är inställningen överlag den klassiska devisen "kunden har alltid rätt".

– Och har jag de rätta råvarorna så kan jag fixa det mesta, säger Kai.

Och ofta är responsen god. Drickspengarna blir man knappast miljonär på som kock, men servitörerna brukar ibland komma med en hälsning.

– Och det värmer om kunder tyckte att det var gott, säger Lizette.

” En lax kan man göra så mycket av. Man kan grava den, ungsteka den, steka den, skära den i fina fasta bitar eller i tunna, tunna skivor. ”

Den moderna båtbyggaren

FREDRIK SONCK

Österbotten har en lång båtbyggertradition som bland annat lever i Botnia Marins varv i Malax söder om Vasa. Det är här som de så kallade Targabåtarna föds. De är kända för sin sjöduglighet och snabbhet och exporteras över hela Norden. Också vid Grönlands isiga kuster kommer de robusta båtarna till sin rätt. Och den engelska polisen har fått båtar från Malax levererade till sig.

Inne på varvet pågår arbetet för fullt: Botnia Marin tillverkar i princip alla båtar från grunden så arbetsuppgifterna skiljer sig åt från varandra. Det doftar trädamm i hela bygganden men annars verkar miljön överraskande lugn och harmoniska.

En av arbetarna här är Kåre Sundström som arbetar som snickare. Han är relativt ny på Botnia Marin och har ursprungligen en yrkesutbildning inom maskin och metall. Efter ett par år på en byggfirma kände han att det skulle vara roligt att prova på något nytt och skollade om sig till snickare på Svenska yrkesinstitutets utbildning i Gama-la Vasa.

– Det är nog ganska viktigt att man är intresserad av det man gör. För mig var det så att jag ville prova på något nytt, men metall är trevligt det med.

Något problem att som utexaminerad snickare hitta ett jobb hade Kåre inte.

– Jag ringde hit och hörde om de skulle behöva en snickare...

Olika inredningar

Och snickare behövs hela tiden. Ben Nordström som är arbetsledare för snickarna på Botnia Marin konstaterar att företaget nyanställt fem snickare under det senaste året.

– Jag tror att det finns jobb för snickare för tillfället. Inte bara inom traditionella snickararbeten utan också inom byggbranschen, säger han.

Snickarna har en viktig uppgift i produktionen. Speciellt då det gäller de större och mer lyxiga modellerna av Targa.

Kåre Sundström arbetar som snickare på Botnia Marins varv i Malax, han har utbildat sig både till snickare och inom maskin och metall.

Den största modellen tar 3000 arbetstimmar att producera och det uppskattas att snickarna behöver 1300 av dessa.

Ofta får snickarna på varvet via återförsäljarna specifika önskemål om hur någon båt skall inredas. Köparna är kräsna och då deras önskemål skall uppfyllas ställs det en hel del krav på snickarna. Det mesta skall gå att fixa.

– En snickare skall vara yrkeskunnig, kunna samarbeta, men också kunna jobba självständigt. Det är viktigt att man är flexibel när jobben skiljer sig åt så mycket, säger Ben Nordström.

– Det är kul med omväxling, tycker Kåre.

Till hans arbetsuppgifter hör att göra inredningen i båtarna – skåp, lådor och andra tillbehör som tillverkas av teak, ett hårt indiskt träslag som lämpar sig väldigt bra i båtar eftersom det tål vatten bättre än de flesta andra naturmaterial.

Respekt för maskiner

Kåre trivs med arbetet som han upplever som utmanande och lärorikt.

– Man skall vara intresserad av det man håller på med. Nog lär man sig en hel del i skolan

men i arbetslivet lär man sig ännu mer.

På ett varv finns det många maskiner som är potentiellt farliga, men Kåre berömmar arbetarskyddet på Botnia Marina.

– Jag har ännu inte skadat mig. Man behöver inte vara rädd bara man hela tiden har en viss respekt för maskinerna i bakhuset, säger han och tillägger att det nog är dammet som är det värsta. På varvet finns ett kraftigt utsugssystem och det är meningen att man skall använda andningsskydd, men det går inte att undvika att det slarvas lite med andningsskydden lite då och då.

Skulle Kåre få ändra på något skulle det ändå vara lönen.

– Så är det väl på alla ställen. Men snickeribranschen skulle behöva ett lyft

Pengar kan behövas eftersom Kåre letar efter ett hus. Han har redan ett bostadslån och om han behöver ett till är det nästan nödvändigt med ett fast arbete.

Ett råd till nyutexaminerade hantverkare har han också.

– Ta det lugnt till att börja med och se hur det känns. Om det inte känns bra så kan man skola om sig – det är ett bra system vi har här i landet.

bra att veta

Arbetstiden

är enligt arbetstidslagen 8 timmar per dag och 40 timmar per vecka. I kollektivavtalet kan finnas bestämmelser om kortare arbetstid. Om övertidsarbete skall arbetsgivaren komma överens med arbetstagen och för övertiden betalas förhöjd lön.

Facket

bevakar löntagarnas intressen i arbetslivet. Genom att ansluta dig till det fackförbund som organiserar arbetstagen på arbetsplatsen får du trygghet och förmåner.

Förtroendemannen

är fackets och arbetstagens

representant på arbetsplatsen. Hon eller han ser till dina rättigheter och förhandlar med arbetsgivaren om problem som uppstår. Kontakta genast förtroendemannen då du börjar på ett nytt jobb.

Företagshälsovård

är varje arbetsgivare skyldig

att ordna. När du börjat ett nytt jobb skall du genomgå en anställningsundersökning.

Kollektivavtal

berättar vilken lön du skall ha och om andra villkor som gäller. Avtalet ger minimigränser som inte får underskridas.

Kollektivavtalet skall finnas framme på varje arbetsplats.

Lön för sjuktid

Du har enligt lag rätt till full lön den dag du insjuknar och följande sju dagar om anställningen varat en månad. I kollektivavtalen har man ofta avtalat om bättre villkor.

Jonas Törnblom jobbar som ljudtekniker och får snart också ett formellt betyg på sina kunskaper från mediekulturlinjen på Arcada där han studerar.

Kontakter är a och o inom mediebranschen

■ – Företagen tar nog praktikanter och om de tycker att man är hygglig och har någonting om vad man håller på med så kan man få jobb senare.

Det säger Jonas Törnblom som är i slutskedet av sina studier på mediekulturlinjen på yrkeshögskolan Arcada i Helsingfors. Den praktik han själv gjorde redan under tiden på medialinjen på yrkesinstitutet Practicum visade sig vara mycket värdefull. Under studietiden, speciellt de senaste åren, har han jobbat mycket på sin forna praktikplats Transmix Oy.

Jonas konstaterar att kontakter är av största betydelse i den tuffa mediebranschen där arbetsplatserna inte växer på träd. Och en praktikplats ger en möjlighet att skapa kontakter.

Men man får inte vara för stolt över sig själv – då kanske personkemin inte funkar och det är a och o i den här branschen. Fel ord på fel ställe kan förstöra mycket.

Jonas har i sin utbildning riktat in sig på ljud. Det är meningen att studenterna på mediekulturlinjen skall få en bred basutbildning och samtidigt specialisera sig på någonting. Färdigutbildade medianomer skall kunna jobba med olika uppgifter bland annat inom TV-team, till exempel med ljudin-

spelning, flerkameraregi eller produktionsledning.

Själva utbildningen är fyra år lång och motsvarar en internationell Bachelor of arts-utbildning.

För att klara sig ekonomiskt under studietiden bodde Jonas hemma så länge som möjligt. Speciellt i Helsingfors betalar en del studenter mer i hyra än vad bostadsbidrag och studiestöd inbringar tillsammans.

Om man har egen lägenhet och skall prestera i skolan måste man ha ett jobb på sidan om och då är det lätt så att studierna släpar efter, säger han.

Hands on

– Medieutbildningen har utvecklats mycket sedan jag började. Det är mycket som vi elever, som började här för flera år sedan, fått att gå åt rätt håll, säger Jonas som inte är helt nöjd med hur undervisningen var upplagd för några år sedan.

Nu tror han att det blivit bättre, men förr hade eleverna enbart teori de första åren vilket ledde till att många studenter tröttnade och hoppade av utbildningen. Från Jonas klass blev ingen student färdig inom utsatt tid.

– Det är hands-on-grejer som är viktigast, att fysiskt faktiskt göra program. Det här är en bransch som man inte kan lära sig genom böcker, tycker Jonas men tillägger att teorin ändå inte är onödig:

– Man skall inte bortse från den, men teori och praktik måste gå hand i hand.

Själv borde Jonas bli utexaminerad inom kort. För hans del återstår ett fåtal kurser som måste kompletteras samt ett slutarbete om ljudplanering i TV.

Frilans

Under de senaste åren har studierna ändå gått på sparlåga

medan Jonas jobbat som ljudtekniker för det lilla företaget Transmix som säljer sina tjänster till produktionsbolag och TV-kanaler.

– Vårt största projekt som pågått i två år är att sköta ljudet för de FM-ligamatcher i ishockey som sänds i TV.

Jonas uppgifter har till stor del gått ut på att ställa i ordning alla de mikrofoner som tar upp ljud från en ishockeymatch.

Också i framtiden fortsätter Jonas jobba med TV-ljud, tror han. En fast anställning vore bra men är inte nödvändig.

– Nog kan jag snurra runt som frilansare också. Det är hemskt ovanligt med fasta jobb i den här branschen nu för tiden.

Att det är svårt att få jobb i branschen var en orsak till att han själv sökte sig vidare till en yrkeshögskola efter yrkesutbildningen. Den som vill satsa på en medieutbildning skall i alla fall komma ihåg att en yrkeshögskoleexamen inte är en jobbgaranti.

– Nog lönar det sig alltid att utbilda sig men man skall minnas att branschen är ganska full. Det är viktigt att man känner starkt för jobbet och att man är beredd att jobba hårt. Men om det är ens grej så lönar det sig nog att utbilda sig vidare.

” Det här är en bransch som man inte kan lära sig genom böcker. ”

Gravera i silver, smida i guld

De gamla romarna talade om "aurum". Med det ordet avsåg de antingen den färgprakt som himlen bjuder på då en ny dag föds i morgonrodnad eller den metall som genom historien eftertraktats mer än alla andra – guld.

Den gula metallens historia är också mänsklighetens historia; handelns, smideskonstens och maktens historia. Redan för 40 000 år sedan förfärdigade våra förfäder guldsmycken och för 4000 år sedan producerade egyptierna och deras grannfolk ungefär ett ton guld om året. Med tiden steg produktionen och mot slutet av 1800-talet var den uppe i hundratals ton per år.

Det var under den här tiden som fattiga arbetare och äventyrslystna unga män drabbades av guldfeber och deltog i 1800-talets guldruscher till Kalifornien, Australien och många andra områden. Jakten efter guld i det nordliga Klondyke runt Yukonflodens stränder lockade miljontals guldgrävare varav endast några hundra tusen nådde sitt slutmål. De flesta av dem mötte bara sträng kyla, fattigdom och svält. Några fann kilovis av en tung gulaktig metall och återvände som rika män.

I dag är produktionen av guld större än någonsin och vid tiden runt millennieskiftet har människan årligen brutit runt 2 500 ton. En del av det guld som används inom den elektroniska industrin, lite inom tandvården. Nu som förr går ändå merparten av det guld som produceras till juvelerarbranschen och smyckesproduktion.

I en liten lokal på Georgsgatan i Helsingör verkar företaget Metal-Art. Här jobbar gravörerna Annika Eklöf och Max Söderholm samt guldsmeden Petri Eklöf. De små borden är överbelamrade med smycken, smyckesdelar och verktyg; sticklar, mejslar och ringar under tillverkning. Annika håller på att gravera in ett par initialer på en silversked och berättar under tiden om arbetet och Metal-Art.

– Det som vi säljer är till 99 procent sådant som vi gjort själva. Petri gör vigsel- och förlovningsringar på beställning. Jag gör ganska mycket pärlhalsband. Just nu väntar en stor silverbricka som skall graveras med 20 namnteckningar. Den tar lång tid att göra och kostar en hel del men för en del kunder är det värt det.

Annika Eklöf är gravör och guldsmed. Under sin karriär har hon också hunnit jobba och studera ibland annat Tyskland, Norge och USA.

Initialerna på den här skeden graverade Annika under början av intervjun.

Det finns en stark efterfrågan på handarbete i dag. Dels är kvaliteten på handgjorda smycken ofta bättre, men samtidigt finns det ett egenvärde i att ha till exempel en förlovnings- eller vigselring som är helt unik i världen. Och det behöver inte bli svindyrt, menar Annika.

Kunder som vänder sig direkt till en guldsmed som tillverkar en ring sparar på att inte betala något till en mellanhand som man gör när man handlar i de flesta guldsmedsaffärer. Många tar med sig så kallat skräpguld – smycken, slipsnålar och annat som man aldrig använder. Skräpguldet kan sedan smältas ner, valsas och bearbetas till en ring som slutligen graveras.

Annika är utbildad guldsmedsartenom från Lahtis, har varit utbyteselev i tyska Zie-

chenakademie Hanau och har arbetat en del utomlands i USA och Norge. För några år sedan fick hon möjligheten att ta över efter en gravrymästare som efter 45 år i branschen skulle gå i pension. Nu driver hon Metal-Art tillsammans med sin man Petri som har lärt sig yrket genom praktiskt arbete hos andra guldsmeder.

Max å sin sida fick efter ett par år som lagerarbetare upp ögonen för guldsmedlinjen på yrkesinstitutet Sydvest.

– Så sökte jag dit och gick i den skolan i två år och fortsatte i Lahtis, berättar han.

När han blev klar 2004 fick han jobb på Metal-Art som gravör.

– Här trivs jag jättebra. Det är en fest att jobba på det här stället, med de här människorna.

Inte bara guld och gröna skogar

Den stora fördelen med arbetet som gravör och guldsmed är att arbetet är mycket kreativt, för att inte säga konstnärligt. Till de roligaste uppdragen hör att designa egna smycken eller att tillsammans med kunder komma på fiffiga och snygga lösningar på olika saker. Annika visar bilder på förlovningsringar som lösts ihop med vigselringar så att förlovningsringen klivits på mitten och själva vigselringen hamnat mellan de båda halvorna. Hon berättar också om paret som hade tatuerat sina förlovningsringar på fingret och fick breda vigselringar som täckte tatueringarna men hade samma mönster.

Men allt arbete är inte lika

Förutom guld och silver består många smycken också av ädelstenar. På det här korset glittrar en turmalin.

PATRIK LINDSTRÖM

I dag är det populärt med gravyr utanpå ringar.

Sticklar kallas dessa gravyrverktyg.

Att jobba som guldsmed eller gravör är petigt. Annika Eklöf konstaterar att det är svårt att undvika sjuka ryggar och axlar.

och ringar medan silversmeden tar sig an större föremål som ljusstakar och brickor.

Därför är det inte bara guld som glittrar i skyltfönstret och i arbetslådorna på Metal-Art. Pärlor är väldigt inne just nu och jag förevisas små lådor med klara stenar i olika färger – topaser, zirkoner, turmaliner, opaler, blåklintsbåsa safirer och – naturligtvis – diamanter i olika färger; ljusröda, ljusgula och till och med svarta.

– Halsband med olika sorters pärlor är trendiga och gravyr ovanpå ringen är populärt, säger Annika och tillägger att det är vanligt med någon sten på vigselringen i dag.

Då och då dyker det upp riktigt intressanta eller mer ovanliga uppdrag. Det har hänt att företaget köpt in ädelstenar som kostat över 1000 euro för att göra beställningsarbeten och Petri har på en tidigare arbetsplats jobbat med en diamanter på elva karat som var värd över 100 000 euro. Annika fick också ett år det eftertraktade uppdraget att göra luciasmycket.

Hjärtan av guld

Berättelserna och myterna om guld är många och är spridda över hela världen och mer än något annat ämne har guld kommit att symbolisera kärlek, renhet och endräkt, vilket antagligen är orsaken till att vigselringen av guld fått stå som symbol för den eviga kärleken mellan två människor.

Samtidigt har guld ett dubbelnatur och är också i form av kronor och spiror en symbol för kungars makt och rikedom. I förlängningen symboliserar den gula metallen, eller åtrån efter den, också girighet, avund och ogudaktighet. Gamla testamentets guldkalv, den grekiska mytologins giriga kung Midas och James Bond-skurkar som Goldfinger symboliserar metallens mörka dragningskraft.

Också på Metal-Art gäller det att tänka på säkerheten och under dagen är ytterdörren låst och kunderna får vänta utanför tills någon trycker på en knapp och dörren öppnas.

– Men jag tror inte vi är så attraktiva för skurkar för vi har inga dyra klockor som de brukar vara mest intresserade av, säger Annika.

Max Söderholm trivs väldigt bra med arbete som gravör, men tror att det är nödvändigt att man faktiskt brinner för hantverket om man skall klara sig i branschen.

kreativt skapande.

– Att trä pärlor på band och vissa reparationer är inte lika roliga. Inte pappersarbetet som egenföretagare heller, säger Annika.

Vi talar också om sjuka ryggar, ömmande axlar och nackstelhet. Att sitta hela dagen med huvudet böjt över ett skruvståd. Att hela tiden vara noggrann och försiktig. Att vara beredd på tuff konkurrens.

– Nog är det ganska viktigt att koncentrera sig på det man sysslar med och ha en målsättning. Man får inte vara för flegmatisk och följa med strömmen. Den som inte har den där driven har ingen chans, säger Max och får medhåll.

Man blir aldrig fullärd. Också om man jobbar ett helt liv med att tillverka smycken och prydnadsföremål kommer det hela tiden nya tekniker och nya trender. Det är omöjligt att lära sig allt, men man måste hela tiden utvecklas.

– Det är handgravören som

jag trivs bäst med och den sysslar jag mest med också. Guldarbetet har aldrig börjat kännas trist men det gör jag mest som hobby, berättar Max.

Annika lägger ifrån sig en sked som hon blivit klar med och plockar upp nästa beställningsarbete. Det är en ordförandedeklubba som graveras med ett datum och några rader text.

– Jag vill inte göra den här medan vi pratar. Den kräver nog full koncentration, säger Annika och tar sig an en enklare uppgift.

Allt är inte guld som glimmar

En guldsmed arbetar inte bara med guld även om man skulle kunna tro det, Metal-Art tillverkar också smycken av silver. Ändå kallar de sig inte silversmeder. Varför då? Ja, det har inte med metallerna i sig att göra utan snarare med storleken på det man tillverkar – guldsmeden petar på kedjor, örhängen

Money, money, money

■ Få saker väcker så starka känslor. Få saker är på gott och ont så viktiga i våra liv. Man kan tycka vad man vill om dem. Man kan strö dem omkring sig som konfetti, man kan gräva ner dem i ett hörn i trädgården. En del älskar dem. Andra tycker att girighet är en dödssynd.

Oavsett vilken relation man har till dem måste man kunna hantera dem; slantarna, sedlarna, bankkortet, lånen, avbetalningarna, studiestöden, lönerna. Pengarna.

Planera din ekonomi

Efter examen från yrkesskola eller gymnasium blir det så småningom dags för de flesta unga människor att flytta bort från föräldrahemmet. Ett eget hem, ett eget liv och en mycket större frihet lockar. Samtidigt får man hela ansvaret för sitt eget hushålls ekonomi.

– Man måste fundera på vad allt lönen skall räcka till, säger Janine Smeds som är ekonomisk rådgivare på Martha-förbundet.

Det hon tror att kan vara ett problem för många ungdomar är själva omställningen då man flyttar hemifrån – tidigare har man kunnat spendera alla slantar på sig själv. Om det mesta tidigare gått till kläder och nöjen kommer merparten nu att gå till de nödvändiga levnadskostnaderna.

Kartlägg!

Det är vettigt att sätta sig ner med en miniräknare, papper och penna. Att kartlägga sina inkomster och utgifter är inte så svårt. Inkomsten är vanligen lönen eller studiestödet. Utgifterna kan vara hyra, låneamorteringar, vatten, el, telefonräkningar, TV-licens, hälsovårdsprodukter, mat, en del kläder och en hel del annat. Allt detta skall inkomsterna räcka till och helst skall det ju blir lite över till nöjen också. Får man inte ekvationen att gå ihop måste man se

var man kan spara in och sedan räkna om.

På det här sättet kan man också se om man har råd och möjlighet att ta ett lån. Ett sätt att kontrollera att det också kommer att fungera i praktiken är att under en tid spara det belopp som man sedan varje månad skulle amortera på lånet.

– Men jag vill ändå inte varna för att ta bostadslån, säger Janine som tror att man skall vara betydligt mer försiktig med konsumentkrediter, avbetalningar och kreditkort.

Skaffa begagnat

Att flytta hemifrån är alltid förenat med vissa kostnader, för det är en hel del anskaffningar som måste göras i det nya hemmet.

– Ett bra tips är att köpa begagnat. Allt man har behöver inte vara nytt. Nog hinner man bygga på senare, säger Janine som erkänner att hon har lite svårt för slit- och slängmentaliteten.

Man kan få med sig bra saker från föräldrar och släktingar. Och också om allt är billigt på Ikea så kan man bli av med ganska stora summor där efter en seriösare shoppingrunda.

– Och om man flyttar ihop med någon är det viktigt att tillsammans gå igenom den gemensamma ekonomin.

Eller skilda ekonomin – för även om man är väldigt kär i någon behöver man inte ha ge-

mensam bank. Huvudsaken är att spelreglerna i hemmet är klara. Bråk om pengar kan vara mycket påfrestande för ett förhållande.

Kassakris

Trots att man försöker vara försiktig händer det ändå många att man en dag står där utan ett korvöre på fickan. Men det behöver alltid inte vara en katastrof, säger Janine Smeds.

– En akut kassakris behöver inte vara så farlig på sikt. Ofta känns det värre än vad det är.

Ett bra tips är att skriva ner alla sina utgifter och inkomster så man får en översikt av situationen

– En del klarar av att hålla det här i huvudet men de flesta behöver papper och penna eller en dator.

Visar det sig att man har kroniska ekonomiska problem gäller det att syna sin livsstil och ta reda på vad pengabristen beror på. Hamnar man i den situationen att man inte kan betala sina räkningar måste man själv vara aktiv.

– Räkningarna kommer nog fram igen också om man river dem i bitar och kastar bort dem. Det är viktigt att tala med dem man är skyldig pengar.

Ekonomisk rådgivning finns att få och kommunerna har skuldsanerare som kan hjälpa till i vissa situationer. Men Janine betonar att man måste vara realistisk och ärlig när man berättar om sina ekonomiska problem. Det är en förutsättning för att få hjälp.

Tio spartips

■ JobDax har kartlagt tio områden där du genom mer eller mindre enkla åtgärder kan spara stora summor och bli rik som ett troll. Fler spartips hittar man lätt på Internet.

1. Bilen

Bilen är stor utgift – också om man äger den kostar det skjortan med försäkringar och bränsle. Att cykla är nästan gratis, buss är mycket billigt och det kan till och med bli billigare att åka taxi då man verkligen behöver en biltransport i stället för att själv köra. För den som trots allt måste ha bil gäller det att köra energisnålt på hög växel.

2. Maten

För många studerande är "nudlar & vatten" ett känt koncept, men faktum är att man kan spara stora summor på maten utan att för den sakens skull äta så mycket sämre. Undvik helfabrikat och snabbmat och tänk stort: Storhandla, köp stora förpackningar av basprodukter och gör stora satser soppor, lassange, bröd och annat. Frys ned maten i portionslådor eller ta med till lunchpausen på jobbet. Det gäller att vara sin egen kock.

3. Vattnet

Spara vatten. Skölj inte av matallriken utan skrapa bort matresterna. Genom att byta till ett snålspolande duschmunstycke kan man spara över 30 procent. Duschar man också lite kortare tid än förr kan man halvera vattenanvändningen i badrummet.

4. Köket

Kyl, frys och spis står för en stor del av energianvändningen i hemmet. Då man tinar djupfrys mat i kylan minskar energiförbrukningen. Det är också viktigt att frosta av kyl och fryser minst en gång om året och hålla koll på temperaturen. I frysen skall det vara -18 grader medan kylskåpet borde ha en temperatur om 2 – 6 grader.

Mikron är effektivare än spisen då man tillråder mindre mängder mat och det är också tevattekokaren. Öppna inte ugnsluckan i onödan – temperaturen sjunker med ungefär 25 grader varje gång.

5. Bostaden

Om man har en säker inkomst och får ett fördelaktigt lån kan det löna sig att investera i en bostad som helt och fullt blir ens egen då lånet är betalt. Men kom ihåg att det finns fällor också på bostadsmarknaden.

Oavsett om man äger bostaden eller inte kan man minska på uppvärmningskostnaderna genom att vädra kort och mycket så att väggar och inredning inte hinner kylas ned samt genom att fälla ner persiennerna eller dra ned rullgardinen under vinternätterna. Ett tväglasfönster med nedfälld persienn isolerar nästan lika bra som ett treglasfönster. Slutligen ett tips till den varmblodige: En sänkt grad inomhus kan ge fem procent lägre uppvärmningskostnad.

6. Nöjen

Visst skall man roa sig i bland och visst skall de få kosta pengar också. För den sakens skull behöver man ändå inte glömma bort gratisnöjen: På biblioteket finns inte bara böcker utan också film och musik. Att göra utflykter och ta med egen mat är både billigt och riktigt roligt.

7. Bankkontot

Nästan alla människor har någon form av månatlig inkomst som trillar in på banken. För den som inte har klara mål med sin privatekonomi verkar det inte spela så stor roll om inkomsten är stor eller liten. I slutet av månaden är kontot alltid tomt.

Därför är det viktigt att veta vad man vill och kanske göra upp en budget. En bra ide är att öppna ett sparkonto dit man varje månad samlar dag för dag över en viss summa – kanske 10–20 % av inkomsten. På så sätt kan man upprätta en reservfond eller spara till något

Fast jobb ofta ett måste för banklån

■ Ett eget hem är en dröm som för många blir verklighet med tiden. När man flyttar hemifrån är det vanligt att man hyr bostad tills man stadgat sig på något ställe och kanske fått ett fast jobb. Då känns det ofta inte meningsfullt bo på hyra längre utan man vill hellre amortera på lånet för en bostad som är ens egen.

Kerstin Granlund-Tikkala är bankdirektör för Aktia i Östra centrum i Helsingfors och känner igen situationen. Unga människor som tar bostadslån är en viktig kundgrupp för banken, men det är inte bara att traska

fram till disken och be om ett par miljoner så man kan köpa drömkåken med havsutsikt och swimmingpool.

– Förutsättningen är förstås att man har ett jobb och att ens inkomst är tillräckligt stor för ett lån, berättar Kerstin.

Varken låntagaren eller banken kan se in i framtiden men det gäller ändå att göra en realistisk bedömning av hur stort lån den enskilda låntagaren kan betala tillbaka. Ofta är det en fast anställning ett måste för ett större lån men om man till exempel har en utbildning inom vårdbranschen kan man få ett

lån trots att man inte är fastanställd. Banken vet att det finns hur mycket arbeten som helst för vårdare och är inte så orolig för att man skall bli arbetslös.

Själva bostaden kan ofta vara en säkerhet för lånet, men vanligen måste någon person med trygg ekonomi också skriva under avtalet så att banken inte riskerar att bli utan pengar.

– Generellt sett när det gäller unga människor vill vi ha en borgenär. Oftast är det mamma eller pappa.

Men man kan som bostadsköpare också få statsborgen på upp till 15 procent av lånet.

Tala med banken

Bostadspriserna i Finland varierar beroende på var man vill bo. I huvudstadsregionen är de höga och en liten lägenhet i Helsingfors kan kosta över 200 000 euro. Om man kan få ett så stort lån beror helt på hur stora inkomster man har.

– Det försöker vi alltid berättat åt unga människor, för det är ofta något som folk inte förstår.

Förutsättningarna för att få ett bostadslån är alltså ganska individuella, men i övrigt ser Kerstin Granlund-Tikkala inte så stora risker.

– Men man skall alltid vända sig till banken innan man börjar leta efter bostad.

På så sätt är det lättare att veta i vilken prisklass ens blivande bostad kan ligga.

Fondsparande

Själva lånet kan sedan komponeras på olika sätt. Man kan bestämma sig för en lång amorteringstid med mindre summor per månad att betala eller en kort amorteringstid. Räntan på lånet kan antingen vara rörlig eller fast – men det är också möjligt att i början hålla en rörlig ränta och senare binda den till en fast kurs om man tror att räntenivån kommer att stiga mycket.

För den som inte tar bostadslån eller har pengar över varje månad efter att lånet amorterats kan det också vara ett alternativ att spara pengar för framtiden, till exempel i fonder.

– Jag tycker det är väldigt fiffigt. Det är många unga människor som sparar i fonder och nu har utvecklingen på marknaden också varit väldigt gynnsam. Men det är förstås historia och man kan inte lova att utvecklingen är lika bra också i framtiden.

Också fonder finns det olika typer av. Avkastningen beror sedan på hur stor risk man är villig att ta och hur lång investering man är villig att göra. Under de senaste åren, som varit goda för fondsparare, har fonderna med en medelstor risk haft en avkastning mellan fem och sju procent, berättar Kerstin Granlund-Tikkala. Betydligt bättre än ett vanligt räntekonto alltså.

För alla som funderar på fondsparande eller banklån gäller det att tänka efter före. På bankerna kan man få ekonomisk rådgivning men ibland kan det löna sig att också tala med någon annan. Det är all anledning att komma ihåg att bankerna är företag som gör vinster på att du som låntagare eller fondsparare betalar ganska stora summor i räntor och andra avgifter.

man verkligen behöver – till exempel en bostad. Slutligen skall man minnas att den som skaffar ett kreditkort leker med elden. Tyvärr är de ofta nödvändiga om man vill köpa något billigt på nätet.

8. Elen

Det är visserligen ganska små summor man sparar genom att byta glödlampor till lågenergilampor, dra ut telefonladdare som inte används och inte hålla TV:n på stand-by-läge. Ändå skall man komma ihåg att många bäckar små bildar ett större vattendrag. Den som vill spara större summor skall kolla upp vilken elleverantör som är billigast och – om man har ett eluppvärmt hus – att alla dörrar och fönster är täta och inte släpper ut värme.

9. Konsumtionen

Det lönar sig att storhandla på Supermarketer och där köpa stor mängder av basvarorna till billigare pris. Ett bra tips är att jämföra kilopriset på olika produkter för att få en idé om vad som egentligen är billigast.

Många saker kan man också köpa begagnat – kläder, elektronik, vitvaror och bilar är exempel på saker som man kan få mycket billigare i andra hand. Ofta är kvaliteten också god, men det gäller givetvis att vara på sin vakt.

På internet kan man också shoppa billigt (fast ofta krävs ett förrädiskt kreditkort som betalningsmedel). På en del webbplatser kan man också lätt jämföra priser mellan olika produkter och på så sätt hitta det billigaste alternativet.

10. Hälsan

Att motionera och ta hand om sin kropp är en utmärkt investering. Många människor förlorar ekonomiskt sett väldigt mycket för att de i ungdomen slarvat med sin hälsa, och nu talar vi bara om framtida vårdkostnader och inte det lidande som dåliga hjärtan och utslitna ryggar kan förorsaka. För festprissar i alla åldrar är följande dessutom ett sorligt faktum: Att dricka måttligt och låta bli att röka är en investering både nu (vet någon vad en helkväll på krogen kostar?) och i framtiden (vet någon vad en hjärtransplantation går på nu för tiden?).

Källor: Marthaförbundet.fi, Dina-pengar.se, m.fl.

Bearbetar maskiner med kvinnlig list

Erica Norrena

Ålder: 18 år

Hemort: Ytterse

Familj: Pappa, styvmamma, styvsyster och pojkvän.

Yrke: CNC maskinoperatör

Beskriv dig själv med tre ord:

glad, framåt, och företagsam

Viktiga egenskaper i yrket:

noggrannhet, stresstålighet

Fördel med mansdominerad bransch:

inte så mycket tjafs

Nackdel med mansdominerad bransch:

inte lika nära vänskapsband

Fritidsintresse: husrenovering. För tillfället renoverar

Erica och pojkvännen ett gammalt hus i Pörtom.

De satte i gång den 8 januari och Erica har redan

speranderat över 100 timmar på bygget.

Erica Norrena har specialiserat sig på CNC-tekniken under sin utbildning. Vid sidan om studierna arbetar hon som CNC maskinoperatör vid underleverantörsföretaget Nimetech i Malax.

Det är 30 år sedan en flicka senast blev klar från maskin- och metallinjen vid yrkesskolan Optima i Jakobstad. Erica Norrena får sin examen i maj och börjar då jobba som CNC maskinoperatör på heltid. Hon trivs i den mansdominerade branschen.

Smuts och buller hör till Erica Norrenas vardag i verkstaden. Men hon slipper åtminstone allt tjafs som så ofta genomsyrar en kvinnodominerad arbetsplats.

I början sneglade pojkarna lite konstigt på mig. Först var de lite försiktiga men småningom märkte de att jag var precis likadana som dom. Jag har alltid haft mest pojkkompisar, så för mig kändes det helt naturligt, säger hon.

Erica är 18 år gammal och snart klar med studierna. Hon är den första kvinnliga verkstadsmekanikern som yrkesskolan Optima i Jakobstad utexaminerat sedan 1970-talet. Trenden verkar brytas nu eftersom det också studerar en flicka i klassen under henne. Bland första-årsstuderandena finns dessutom två flickor representerade.

Skolan har inte gjort någon speciell marknadsföring, så det är svårt att veta vad trendbrottet beror på. Flickor har ofta fördomar mot maskin- och metallinjen, de tror att det är tungt och smutsigt. Kanske har de tänkt om, säger läraren Peter Boholm.

Jag tror att folk inte riktigt vet vad maskinbearbetare egentligen gör och därför finns det så många fördomar, säger Erica Norrena.

Sverigestudier

Flickorna har alltid lockats till billinjen, båtlinjen och bygglinjen på yrkesskolan men på maskin- och metallinjen har de lyst med sin frånvaro. På andra sidan Kvarken är situationen annorlunda. Erica Norrena inledde sina studier i Luleå och då var hon en av åtta flickor i klassen.

Där höjde ingen på ögonbrynen när de hörde mitt yrkesval. Men det är annorlunda i

Sverige. Jag minns att det pågick ett projekt som kallades I-Tek. Det var till för att uppmuntra tjejer att studera teknik. Ett sådant projekt kunde behövas här i Finland också, säger hon.

Enligt Peter Boholm är yrkeskunskap, noggrannhet och social kompetens viktiga egenskaper hos en verkstadsmekaniker. Man måste kunna matematiken, samt läsa och komponera ritningar. Om man slarvar med programmeringen och det blir fel, så blir det också oftast dyrt. Peter Boholm ser inga nackdelar med att vara kvinna i maskin- och metallbranschen. Snarare kan det ha sina fördelar.

Pojkarna är ofta rätt barnsliga i den här åldern. Flickorna är mer ambitiösa och det tror jag gör gott i klassrummet, säger han.

Social kompetens

När representanter för industrin fick lista de viktigaste egenskaperna hos sina anställda kom den sociala kompetensen på en andra plats.

Visst är det fråga om grupparbete ifall man tillverkar olika delar på en arbetsplats som sedan ska komponeras ihop. Den sociala kompetensen blir allt viktigare också i den här branschen, säger Erica.

Erica medger att arbetet kan vara tungt, men oftast finns det hjälpmedel till hands. Och finns det inte hjälpmedel så kan hon alltid be om hjälp av klasskompisarna. Erica har speciellt intresserat sig för CNC-tekniken. CNC står för Computer Numerical Control och är ett datorsystem som används för att styra olika verkstadsmaskiner. Till exempel svarvar, fräsar och borrar.

Arbetet som CNC-operatör är varken fysiskt tungt eller speciellt smutsigt och ger Erica nya utmaningar varje dag.

När jag bekantade mig med tekniken under första studieåret kändes det helt omöjligt. Men ganska snart insåg jag att det är just det här som jag vill jobba med i framtiden.

Det går bra för metallbranschen och det är lätt att få jobb. Erica Norrena drömmer om att bli egenföretagare i framtiden. En idé är att tillverka små detaljer till hemmet, som till exempel dörrknoppar.

bra att veta

Skyldigheter och rättigheter i arbetslivet bestäms i bl.a. kollektivavtal, arbetsavtalslagen och arbetarskyddslagen. Det är vars och ens, arbetsgivarens och arbetstagarens, skyldighet att följa de regler som finns. Arbetstagaren skall

följa de direktiv arbetsgivaren ger om arbetet och finnas på arbetsplatsen under avtalad arbetstid.

Snuttjobb

kallas kortvariga och tillfälliga anställningar. Om du snuttjob-

bar kan det vara skäl att kolla att arbetsgivaren betalat pensionsförsäkringsavgift och att du får semesterersättning.

Svartjobb

är riskfyllt. Om du jobbar svart går du miste om semester-

sättning, du har inget uppsägningsskydd, du tjänar inte in pension, du riskerar bli utan övertidsersättning, du får ingen arbetslöshetsersättning, du har inget försäkringsskydd.

Uppsägning

Arbetsgivaren måste följa uppsägningstiderna som bestäms i kollektivavtalet. Kolla med förtroendemannen.

Jobb fixat

Under helger och lov extraknäck-er Erica vid underleverantörsföretaget Nimetech i Malax. Där kommer hon att fortsätta som CNC-maskinoperatör på heltid efter att hon blir färdig i vår. Hon känner att utbildningen vid yrkesskolan har gett henne en bra grund för arbetslivet.

– Men inte ska man tro att man kan allt om maskiner när man blir klar härifrån. Jag trivs kanonbra på jobbet eftersom jag får lära mig nya saker varje dag.

Varken Erica eller hennes klasskompisar har svårt att hitta arbete efter examen. Det går bra för metallbranschen och en del har flera jobb att välja mellan. Erica tror att det är den stora efterfrågan och den goda lönen som har fått flickorna att öppna ögonen för maskin- och metallbranschen.

– Med den här utbildningen i ryggen så vet jag att jag får jobb, och det är det viktigaste, säger hon.

Ingen ånger

Att meka med maskiner var intresserat Erica innan hon började studera maskinbearbetning. Många förväntar sig över hennes yrkesval men hon är säker på att hon har valt rätt. Det enda som hon ibland saknar är den gemenskap som man har flickor emellan.

– De som exempelvis studerar inom skönhetsbranschen hittar många nära vänner genom skolan och arbetet. Visst har jag många kompisar här också, men det är ändå på en annan nivå. Mina närmaste vänner finns utanför skolan och jobbet.

När Erica var 15 år ville hon helst börja studera på ett ridgymnasium i Sverige. När hon inte kom in dit tänkte hon börja studera samhällsekonomi. I sista stund beslöt hon sig ändå för att börja studera till verkstadsmekaniker.

– Jag tänkte att jag ska ge det en chans. Om jag vantrivs så går det ju alltid att hoppa av. Men det har inte varit en enda dag som jag har övervägt att sluta. Jag är inte den som ger mig i första taget.

Människan vid maskinen

Drömjobbet för Erica är att jobba som egenföretagare. Studierna har fått henne att öppna ögonen för alla små detaljer i heminredningen som hon kunde producera själv.

– Jag tänker på små saker i

hemmet som till exempel dörrknoppar och ställningar för hushållspappersrullar. Men i sådant fall måste jag väl först börja med underleverantörsarbete för att sedan utveckla en egen verksamhet.

Erica skrattar mycket. Hon är avslappnad och pratsam, en tjej som jag genast skulle placera ute bland människor och inte bland maskiner. Men jag påminner mig själv om att det finns en människa vid varje maskin. Det är också ett socialt arbete på sitt sätt. Erica beskriver sig själv som glad, framåt och företagsam. Hon vill inte kalla sig ambitiös, men jag tror att det är precis flickor som hon som läraren Peter Boholm talar om. Flickor som gör gott i klassrummet.

Text: JOHANNA JUNGELL

Erica Norrena inledde sina maskin- och metallstudier i Luleå, Sverige. Där var hon en av åtta flickor i klassen. Det är bara i Finland som folk höjer på ögonbrynen när hon berättar om sitt yrkesval.

Studier och framtid inom maskin- och metallbranschen

Studierna inom maskin- och metallbranschen sträcker sig över tre år. Det första året är ett gemensamt grundår, då de studerande bekantar sig med svetsning, maskinbearbetning, montering och plåtarbete. I slutet av det första studieåret inriktar sig eleverna på att bli antingen plåtslagare och svetsare eller verkstadsmekaniker.

Ifall man, som Erica, väljer inriktningen verkstadsmekaniker fördjupar man sig i maskinbearbetning (alltså svarvning, fräsning, borrarbete och slipning), mätteknik, materiallära och ritteknik. Montering och gängning ingår också i undervisningen. Maskinbearbetningen innehåller både en praktisk och en teoretisk del. Eleverna utför både praktiska övningsuppgifter och kundarbetet. CNC-tekniken är en viktig del av maskinbearbetningen, och under det sista året koncentreras arbetet till CNC- och CAD-CAM-styrda maskinoperationer.

Med en grundexamen inom maskin- och metallbranschen kan man få jobb som CNC maskinoperatör, svarvare, fräsare, verktygstillverkare, svetsare, plåtslagare, maskinmontör, reparatör, processövervakare eller egen företagare. Man kan också vidareutbilda sig till ingenjör vid en yrkeshögskola.

CNC-tekniken avskräckte Erica Norrena i början eftersom programmeringen verkade så invecklad. Ganska snart insåg hon dock vilka möjligheter som CNC-tekniken ger, och då visste hon att det är just det som hon vill jobba med i framtiden.

Läget är under kontroll – det finns jobb

■ Visst finns de jobb för den som har en yrkesexamen på fickan. Det visar en rundringning som JobDax gjort till några Arbetskraftsbyråer i Svenskfinland. Behovet av vårdare av olika slag är stort på de flesta håll, och på många orter råder en byggboom. Men det finns en del regionala skillnader.

Mats Löfberg som är byråchef för Arbetskraftsbyrån i Jakobstad berättar att landsortskommunerna runt staden har hög sysselsättningen medan den gamla, mogna industrin i Jakobstad rationaliserat bort en del arbetsplatser, främst inom pappers- och träindustrin. Trots det går industrin som helhet ändå bra. Det gör också service-sektorn och vården.

– Riktigt bra går båtindustrin samt livsmedels- och plastindustrin, säger Mats Löfberg.

Också i Sydösterbotten är industrin stark, berättar Stefan Lessander vid Sydösterbottens Arbetskraftsbyrå. Här förser yrkesskolan Vocana marknaden med metallarbetare, VVS-montörer, byggnadsarbetare och datanomer.

– Metallbranschen, bygg- och gandsbranschen och industrin går väldigt bra. Alla som kommer ut med godkända kunskaper får jobb, berättar Stefan Lessander.

Datanomer har det lite knepigare och vårdjobb är det på vissa håll ont om, men är man beredd att pendla brukar man hitta arbete. Och inom äldreomsorgen finns det gott om jobb.

Kockar och servitörer

I Ekenästrakten är ingen bransch överrepresenterad i statistiken, berättar Rune Westerlund vid Arbetskraftsbyrån där:

– Men till sommarn är det för Ekenäs del väldigt mycket jobb i restaurangbranschen.

Lärare är det brist på och vårdjobb dyker det upp hela tiden. Däremot är det ingen byggboom i området och industriarbetare får ge sig till tåls tills vissa planerade nyetableringar i regionen förverkligats.

I Sibbotrakten väntas det bli gott om sommarjobb i år, även om det av tradition är vanligt att många hittar jobb i någon av de stora grannstäderna, framför allt Helsingfors.

– Men mycket arbete inom lantbruk, trädgårdsskötsel och bärddling brukar det vara i den här regionen, säger Niclas Tåg vid Sibbo Arbetskraftsbyrå.

Egen aktivitet

I Åboland går både bygg-, service-, vård- och metallbranschen bra. Däremot kan det vara svårare för kontorsfolk att hitta jobb, säger Siv Österås som är byråchef för Arbetskraftsbyrån

PATRIK LINDSTRÖM

Det gäller att vara aktiv när man söker arbete och kolla anslagstavlor, Internet samt själv ta kontakt med eventuella arbetsgivare.

i Pargas. Hon berättar att det gäller att kunna kombinera rätt arbetstagare med rätt arbetsgivare.

– För trots allt är det nog många gånger svårt att hitta en lämplig person för en specifik arbetsgivare inom en specifik bransch.

Arbetsgivare har ofta konkreta önskemål om något som arbetstagarna måste kunna och det är ofta sådant som man inte lärt sig i skolan.

– Det är klart att det är lättare om man har arbetserfarenhet, även om en bra yrkesutbildning också är viktig, säger Siv Österås.

Om man inte får jobb efter sina studier skall man ta kontakt med sin Arbetskraftsbyrå tycker hon.

– Ibland kan det underlätta om vi ordnar så man får en arbetspraktikplats, så man får in en fot i ett företag.

Under en arbetspraktik får arbetsgivaren lära känna en och själv får man bekanta sig med arbetet. Om allt funkar kan det leda till att man efter praktiken får en anställning.

På arbetsministeriets webbplats www.mol.fi kan arbetssökande få värdefulla tips. Till exempel om hur man skall bygga upp sin CV. Här finns också tussentals platsannonser att bläddra mellan. Men man skall komma ihåg att alla platser inte finns för allmän ansökan, säger Siv Österås.

– Det är väldigt viktigt att man är aktiv själv och tar kontakt med arbetsgivare. Det är säkert många industriarbetsplatser som går utan att de funnits på vår sida.

När man kontaktar en potentiell arbetsgivare kan det vara en bra idé att erbjuda sig att komma på intervju. Hur man skall hantera intervjusituationen finns det också tips om på webben. Till exempel är det viktigt att man kommer i tid och klär sig snyggt men ändå enligt situationen.

– Det kan ibland också vara bra att berätta för arbetsgivaren om sina intressen, speciellt om det stöder själva arbetet. Språkkunskaper är också mycket viktiga i tvåspråkiga områden, speciellt inom vård, service och försäljning.

bra att veta

Omställningsskydd

ger möjlighet till personlig handledning för sökande av nytt jobb eller omskolning vid uppsägning och nedläggning av företag. Kontakta förtroendemannen.

Olycksfallsförsäkring

är arbetsgivaren skyldig att teckna för varje anställd. Den ersätter olyckor som sker under arbetet, under arbetsresor och sjukdomar som uppstår pga. arbetet.

Permittering

innebär avbrott i arbete och löneutbetalning. Om permitteringen skall arbetsgivaren meddela 14 dagar i förväg. Den som hör a-kassan kan få dagpenning under permitteringen.

Prövotid

kan man komma överens om när man ingår ett arbetsavtal. Prövotiden får vara högst 4 månader. Under den tiden kan avtalet sägas upp utan uppsägningstid.

Semester

För varje kalendermånad du jobbat minst 14 dagar har du rätt till minst två dagar semester med lön.

Semesterersättning

betalas då det inte är möjligt att få semester, t.ex. på grund av att anställningen upphör. Rätten till semesterersättning börjar redan efter sex timmars anställning.

Skyddsombudet

eller arbetarskyddsfullmäktige är den som för arbetstagarnas del följer upp arbetsmiljö- och säkerhetsfrågor. Arbetsgivaren skall se till att alla har tillgång till nödvändig skyddsutrustning som hjälm, hörselskydd, andningsskydd, skyddsskor mm. i arbeten där sådan behövs.

– Kollektivavtalet hänger nog på väggen i vår kafeteria men det är ganska svårsläst för personalen.

Det säger Rolf Ermilä som är förtroendemannan på Stockmann i Helsingfors östra centrum. Till hans uppgifter hör bland annat att förklara för andra arbetstagare vilka rättigheter kollektivavtalet de facto ger dem.

Det är honom man vänder sig till om man som enskild arbetstagare tycker att arbetsgivaren behandlat en fel. En stor del av hans arbete går helt enkelt ut på att informera.

– Ofta är det helt konkreta frågor som vilken rätt till sjukledighet man har, berättar Rolf.

Varje vecka ägnar han två till åtta timmar åt uppdraget som förtroendemannan för varuhusets ungefär 300 anställda. Resten av tiden är han teamledare för frukt och grönsaksavdelningen på matavdelningen Delikatesen i östra centrum.

Och så länge det är frid och fröjd på arbetsplatsen är förtroendemannens arbete inte heller något man märker så mycket av. Det är om det uppstår konflikter mellan arbetsgivare och arbetstagare som förtroendemannen hamnar i en nyckelposition.

Då kan Rolf Ermilä prata med arbetsgivaren som har all anledning att lyssna på honom, eftersom han representerar personalen på arbetsplatsen och därför backas upp av servicefacket PAM.

– Men det är inte så att jag talar om facket varje gång jag öppnar munnen.

Sällan dramatiskt

I dagspressen figurerar fackförbunden ofta i olika sammanhang. De fetaste rubrikerna handlar om utdragna kollektivavtalsförhandlingar och strejker, men i praktiken är förtroendemannens arbete sällan så dramatiskt.

För det mesta tycker Rolf att samarbetet med arbetsgivaren fungerar fint. Ett par gånger om året träffar han, de andra förtroendemannen och huvudförtroendemannen representerar för själva företaget – till exempel personalchefen – för att diskutera situationen på arbetsplatsen.

Rolf berättar att det i en stor concern som Stockmann nästan aldrig är problem med de rättigheter som de anställda bryr sig mest om: att lönen kommer i tid, att den är rätt uträknad och att man får ersättning för kvälls- och heljobb.

– I mindre företag är det här oftare ett problem, speciellt om det är företagets ägare som också sköter om löneutbetalningen.

Deltidsarbetare

Att det mesta fungerar okej är kanske en anledning till att en del tycker att medlemskap i facket är onödigt. En annan

Rolf Ermilä är förtroendemannan på Stockmann och håller koll på arbetstagarnas rättigheter.

Facket står på de anställdas sida

är kanske att många unga på Stockmann bara jobbar kvällstid och studerar på dagarna. Få av dessa har tänkt sig en framtid just inom den här branschen utan siktar på helt andra saker och är inte så intresserade av att någon bevakar deras rättigheter.

Att man egentligen inte behöver någon specifik utbildning för att jobba inom butiksbranschen har också gjort att fackanslutningen här inte är så hög. Lite tråkigt, för ju fler medlemmar facket har, desto mer kan facket påverka situationen på

arbetsplatsen och i framtiden få tillstånd bättre kollektivavtal, tycker Rolf.

Dessutom kan medlemskapet visa sig vara en värdefull försäkring om man skulle bli arbetslös. Speciellt om man efter studierna hamnar i en livssituation där den månatliga inkomsten är helt nödvändig.

– Nog tycker jag att man skall gå med i sin branschs fackförbund, säger Rolf och tillägger:

– Det är som en försäkring. Om du till exempel har en brandförsäkring för ditt hem går du inte omkring och hop-

pas att det skall brinna ner, men om det ändå händer så är försäkringen till stor nytta.

Löner och arbetstider

Förr var det helt annorlunda. Då var facklig tillhörighet ofta något av en tradition som man växte upp med i familjen. Att man som vuxen skulle tillhöra facket var mer eller mindre självklart.

Då dagens arbetsmarknad började utformas någon gång efter kriget var fackförbunden en viktig aktör. Att dagens arbetare har rätt till semester och semesterersättning, sjukledighet och sjukersättning är fackförbundens förtjänst. Det är också självklarheter som åtta timmars arbetsdag och fem dagars arbetsvecka. Och att lönerna skulle se helt annorlunda ut om det inte fanns fackföreningar är ganska självklart.

nyttiga webbadresser

Arbetskyddsdistriktet i Finland
www.tyosuojelu.fi/se

Helsingfors stad/tjänster/arbete/utkomst
www.hel.fi/svenska/tjanster

Institutet för arbetshygien
www.ttl.fi/internet/svenska

Social- och hälsovårdsministeriet
www.stm.fi/Resource.phx/sve/index.htm

Arbetsministeriet
www.mol.fi/svenska

Folkpensionsanstalten FPA
www.kela.fi/svenska

Pensionsskyddscentralen
www.etk.fi/Default.aspx?Lang=4

Yrkesstuderande
www.sakkinet.fi

Europeiska Arbetsmiljöbyrån
<http://osha.eu.int/OSHA>

Säkerhetsteknikcentralen (TUKES)
www.tukes.fi/ruotsi/index_ruotsi.html

Arbetskyddscentralen
www.tyoturva.fi/sv/centralen

Arbetslöshetskassornas samorganisation rf
www.tyj.fi/?site=3

Konsumentverket
www.kuluttajavirasto.fi/ruotsi

Finlex databas (lagar)
www.finlex.fi/svenska

Finlands Ungdomssamarbete Allians
www.alli.fi/alli/svenska

Information om utbildning
www.opintoluotsi.fi/svenska

Fackanslutning
www.liityammattiliittoon.fi/index_s.shtml

Tidningen Löntagaren
www.lontagaren.fi

Hur bra arbetsmoral har du?

■ En bra arbetsmoral är något som både chefer och arbetskamrater uppskattar. Den som med glatt humör utan att gnälla tar sig an sina uppgifter och kan samarbeta och hjälpa andra då det behövs blir snabbt populär på jobbet. Gnällspikar och latmaskar är mindre uppskattade.

JobDax introducerar här ett snabbt och enkelt test för den som vill veta mer om sin arbetsmoral.

1. När kommer du till jobbet på morgonen?

- A. Det beror på. Jag tror inte på väckarklockan som idé utan stannar hemifrån någon gång på förmiddagen (såvida det inte varit fest kvällen innan).
- B. När alla andra kommer, förstas.
- C. En halv timme innan det börjar. Sömn är för veklingar.

2. Hur sjuk måste du vara för att sjukanmäla dig?

- A. En bruten lilltånagel är tillräckligt för tre dagars sjukskrivning.
- B. När man har feber stannar man hemma.
- C. Allt som är lindrigare än fyrtiograders feber och böldpest kan man kureras med Burana.

3. En bra chef...

- A. ...sover när jag sover.
- B. ...lyssnar på sina underordnade och är rättvis.
- C. ...styr sina arbetare med fast hand som forna tiders sovjetiska ishockeytränare.

4. Min förebild då det kommer till arbete är:

- A. Alexander Lukas eller Märten Gås – båda har en förmåga att inte stressa upp sig i onödan.
- B. Människor som alltid gör så gott de kan.
- C. Både Joakim von Anka och Josef Stalin förstod sig på det där med arbete.

5. Den som är ny på en arbetsplats...

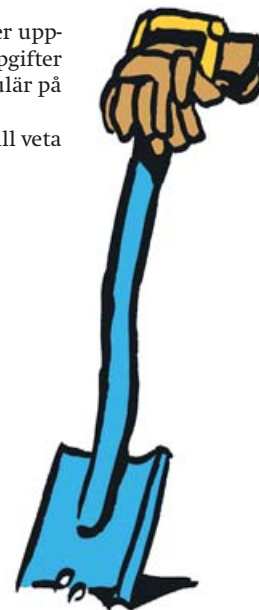
- A. ...skall ha rätt att komma och gå som han vill.
- B. ...borde inte ha lika stort ansvar som de som är gamla på arbetsplatsen.
- C. ...skall vara beredd att jobba övertid en tie, femton timmar i veckan – utan lön naturligtvis.

6. En kafferast är lyckad om...

- A. ...man hinner läsa dagens tidning från pärm till pärm.
- B. ...det dessutom finns något tilltugg till kaffet
- C. ...den är effektiv. Är kaffet svalt slösar man i bästa fall bara 15 sekunder värdefull arbetstid på att dricka det.

7. Din chef ger dig orättvis kritik för något han tycker du gjort fel. Hur reagerar du?

- A. Naturligtvis säger jag chefen att han är inkompetent och att en normalbegåvad gurka kunde klara av hans arbete bättre.
- B. Jag säger varför jag tycker att kritiken är orättvis, men försöker låta bli att bli arg.
- C. Jag ber om ursäkt och erbjuder mig att jobba gratis nästa julafton som kompensation för mitt misstag.

8. Om arbetet går trögt...

- A. ...kan man få utlopp för sin frustration genom att svära högt och ljudligt över hur dåligt allting är.
- B. ...skall man försöka ta en paus och samla tankarna. Man måste acceptera att man inte alltid kan vara på topp.
- C. ...skall man stämma upp i en glad sång för att uppmuntra sig själv och andra att prestera bättre.

9. Min lön är...

- A. ...den enda orsaken till att jag släpar mig till arbetet dag ut och dag in.
- B. ...i lägsta laget.
- C. ...inte så viktig. Jag arbetar för jag tycker det är så skönt att stiga upp klockan fem på morgonen.

10. Det bästa med att vara ung på arbetsmarkanden är...

- A. ...ingenting. Det kommer att dröja åtminstone 40 år innan man kan börja se fram emot pensioneringen.
- B. ...att man har framtiden framför sig och många drömmar kvar att arbeta för.
- C. ... att man i runda tal har 15 000 underbara arbetsdagar framför sig.

Flest C. Okej, du brinner för ditt arbete och på ett sätt är det positivt. Tyvärr är det ändå så att du är en sådan ängvält till arbetare att du inte alls märkt att dina arbetskamrater tycker att du blivit överhettad och fanatisk? Att ställa omänskliga krav på sig själv och sina kollegor kommer i längden att straffa sig.

Flest B. Du har alla gånger arbetsmoral. Du sköter dina uppgifter men vet också var dina gränser går och är inte rädd att säga vad du tycker. Om du också kan ha roligt på jobbet och skratta åt dig själv ibland talar allt för att du är en arbetskamrat som de flesta uppskattar.

Flest A. Man kan knappast säga att din arbetsmoral är dålig, den finns helt enkelt inte. Att du överhuvudtaget har ett jobb måste antingen bero på att du är världsmästare i att i skylla från dig eller att du helt enkelt lyckas göra dig så osynlig på arbetsplatsen att dina chefer inte ens vet om din existens.